PLEIDOOI VOOR VERBREDING AANPAK EN VERGROTING MAATSCHAPPELIJK DRAAGVLAK

Gebiedsafspraken over verdroging en agrarisch waterbeheer

Ondanks alle inspanningen is nog maar drie procent van de verdroogde natuurgebieden hersteld. Om een stap verder te zetten is verbreding van de aanpak en vergroting van het maatschappelijk draagvlak noodzakelijk. Als grootste grond- en watergebruiker speelt de landbouw een belangrijke rol. Op veel plaatsen zien waterbeheerders en boeren al de voordelen van agrarisch waterbeheer. Wat nog ontbreekt is een gebiedsbenadering met heldere doelen, duidelijke afspraken en een passend instrumentarium.

Dit artikel is gebaseerd op de uitkomst van het symposium 'Agrarisch waterbeheer, een stap verder naar een effectieve aanpak van verdroging', dat het Centrum voor Landbouw en Milieu in opdracht van het Kennistransfertpunt Verdroging en GGOR op 14 december 2000 in Zwolle verzorgde (zie H_2O nr. 1 van 12 januari j.l., pag. 35).

In alle provincies wordt gewerkt aan de bestrijding van verdroging. Inmiddels is in 53 procent van de verdroogde gebieden actie ondernomen. Ondanks de inspanningen worden de doelstellingen niet gehaald. Uit de recente Verdrogingskaart van Nederland 2000 en de rapportage Water in Beeld 2001 blijkt dat tot op heden slechts drie procent van het verdroogd areaal volledig is hersteld. Dertig procent is gedeeltelijk hersteld. Deze cijfers steken schril af tegen de oorspronkelijke doelstelling van 25 procent reductie in 2000. Genoemde rapportages concluderen dat de effectiviteit van de maatregelen nog gering is vanwege het beperkte schaalniveau van de uitvoering en de trage doorwerking op de waterhuishouding en de ecologie.

Agrarisch waterbeheer

Om de verdroging verder terug te dringen, is een aanpak nodig met meer inspanning door de gebruikers van het landelijk gebied. In dit verband wint het agrarisch waterbeheer de laatste jaren aan belangstelling. Agrarisch waterbeheer is een verzamelbegrip voor maatregelen die boeren en tuinders op het agrarisch bedrijf kunnen nemen die het watersysteem ten goede komen. De meest gangbare vormen zijn waterconservering, beperking van het waterverbruik en verbetering van de waterkwaliteit. Steeds meer boeren worden actief bij het waterbeheer betrokken. Dat is mede te danken aan enkele grootschalige projecten die de afgelopen jaren zijn gestart, zoals het Interreg-project 'Watermanagement in het Benelux Middengebied'.

Vooral in zandgebieden

In de praktijk vindt agrarisch waterbeheer vooral in zandgebieden plaats. De reden daarvoor is dat veel boeren op de zandgronden 's zomers te maken hebben met (soms aanzienlijke) droogteschade. Waterbeheer op bedrijfsniveau levert de boer voordeel op. Daardoor is het draagvlak voor deelname groot. In de praktijk worden de volgende maatregelen genomen:

- zuinig omgaan met bedrijfswater, onder andere door de opvang van regenwater en zuivering en hergebruik van afvalwater;
- het beperken van beregening door gebruik te maken van een management-instrument, bijvoorbeeld een beregeningsplanner. Deze ontwikkeling is al jaren geleden in gang gezet en wordt in sommige gebieden al tot de 'goede' landbouwpraktijk gerekend;
- waterconservering door het plaatsen en beheren van stuwtjes. In Noord-Brabant en Limburg zijn op 1200 bedrijven inmiddels ruim 2000 stuwtjes geplaatst.

Waterconservering in veengebied

De ervaringen die op het zand zijn opgedaan, kunnen naar andere gebieden worden vertaald. Met name in veengebieden liggen kansen om verdroging van het landelijk gebied en lokale natuur te verminderen. Waterconservering op veen kent tevens een aantal interessante nevendoelen: beperking van de maaivelddaling, vermindering van de inlaat van gebiedsvreemd water en verbetering van de waterkwaliteit.

Agrarisch waterbeheer op veen is minder vrijblijvend dan op zand: waar op hellend zand boeren individueel water kunnen stuwen, moeten boeren op veen groepsgewijs meedoen. Omdat de peilmarges in veengebieden gering zijn, vergt het ontwikkelen van agrarisch waterbeheer een zorgvuldige, op het gebied toegesneden aanpak. Er bestaat nog weinig praktijkervaring met de inpassing van waterconservering in veenweidegebieden. Praktijkgericht onderzoek zal de kennisleemtes moeten opvullen.

Gebiedsafspraken

Maatregelen die primair gericht zijn op het individuele agrarische bedrijf, hebben een beperkt effect op gebiedsniveau. Meer winst valt te behalen als het waterschap, de betrokken boeren en de grondwaterbeheerder afspraken maken over gezamenlijke maatregelen en een gemeenschappelijk uit te voeren beheerregime. Zeker wanneer maatregelen een effect hebben op benedenstroomse delen van een stroomgebied, is een gebiedsgerichte benadering vereist. De Europese Kaderrichtlijn Water schrijft daarvoor een stroomgebiedbenadering voor.

Een vergelijking met het agrarisch natuurbeheer is op zijn plaats. Het agrarisch natuurbeheer heeft zich in relatief korte tijd ontwikkeld tot een nevenfunctie van bedrijfsvoering die uit de huidige landbouw niet meer weg te denken is. Wat is begonnen met een beperkte groep voorlopers, is inmiddels uitgegroeid tot een wijdverspreid fenomeen in de landbouwsector. Met behulp van het Programma Beheer worden bindende afspraken met agrariërs gemaakt over het leveren van 'natuurdiensten'. Als ze de afspraken naar behoren nakomen, worden ze voor hun diensten vergoed.

Het Programma Beheer heeft een enorme stimulerende werking gehad. Voor het waterbeheer is een vergelijkbaar afsprakenkader denkbaar. Daarbij zijn drie kanttekeningen te plaatsen. In de eerste plaats zal de individuele benadering die in het agrarisch natuurbeheer wordt toegepast, voor water onvoldoende effect sorteren. De invloed van water strekt verder dan de perceels- en bedrijfsgrenzen. Om effectief bij te dragen aan een beter waterbeheer zullen boeren in een gebied groepsgewijs actie moeten ondernemen. Nauwe samenwerking tussen de waterbeheerders en de agrariërs is daarvoor noodzakelijk.

In de tweede plaats is het de vraag of boeren op dezelfde wijze voor hun diensten moeten worden vergoed. In veel gebieden is de ontwatering nog zodanig op de landbouw afgestemd, dat een nadere bijstelling wenselijk is. De natuur heeft nog op teveel plaatsen van de landbouw te lijden. De afwegingen in het kader van GGOR zullen nieuwe gebiedsgerichte normen stellen met een betere afweging tussen de ruimtelijke functies. Het verdient aanbeveling om voor het agrarisch waterbeheer te definiëren welke aspecten van bedrijfsvoering behoren tot de goede landbouwpraktijk. Alleen diensten die aantoonbaar verder gaan, zouden voor een vergoeding in aanmerking kunnen komen.

En ten derde: het huidige agrarisch waterbeheer is te beperkt. Het kan worden verbreed met meer typen maatregelen. Voorbeelden zijn grootschalige waterberging, het beheer van watervoorraden, het leveren van schoon grond- en oppervlaktewater en de verwerking van afvalwater. Ook moet meer uitwerking worden gegeven aan water als drager van natuur en landschap.

Instrumenten en regelgeving

In Limburg is een tendens gaande waarbij agrarisch waterbeheer aan regelgeving wordt gekoppeld. Boeren krijgen pas een beregeningsvergunning als ze met een bedrijfswaterplan kunnen aantonen dat ze bewust met water omgaan. In het bedrijfswaterplan staan maatregelen waarmee de boer water kan besparen en conserveren. Om de gebiedsdoelen te realiseren, stelt de waterbeheerder als voorwaarde dat tenminste 80 procent van de bedrijven (met beregening) bedrijfswaterplannen opstellen en de daaruit voortvloeiende maatregelen uitvoeren.

Deze tendens zal zich vermoedelijk doorzetten. Op termijn zullen meer waterbeheerders de koppeling leggen tussen agrarisch waterbeheer en bestaande of nieuwe regelgeving. Ook zal een nadere integratie met regelgeving en beleid ten behoeve van milieubeheer en natuur plaatsvinden. In zuid-Nederland wordt daarom al gesproken over bedrijfsomgevingsplannen.

Agrariërs (of beter: gebruikers van het landelijk gebied in brede zin) kunnen een bijdrage leveren aan het realiseren van gebiedsdoelen. Agrarisch waterbeheer is een praktijkuitwerking van meervoudig ruimtegebruik, waardoor kostbare en vaak moeizame grondverwerving achterwege kan blijven. Om gebiedsafspraken over agrarisch waterbeheer vorm te geven, is een kader nodig dat recht doet aan zowel de wensen van de waterbeheerders (op gebiedsniveau) als aan de omstandigheden op de agrarische bedrijven. Als zowel waterbeheerders als boeren voordelen zien van agrarisch waterbeheer, zal het draagvlak voor maatregelen groot zijn. Als het individuele bedrijfsvoordeel minder aanwijsbaar is, maar de gebiedsdoelen vragen om verdergaande maatregelen, is een stimulans noodzakelijk. De waterbeheerders kunnen daarbij een beroep doen op de Stimuleringsregeling Gebiedsgericht Beleid die naar verwachting medio dit jaar van kracht wordt. Ze kunnen samen met de agrariërs in hun beheersgebied zoeken naar nieuwe wegen om met behulp van agrarisch waterbeheer de bestrijding van verdroging te bespoedigen. ¶

Rob Hoekstra en Dick Boland (Centrum voor Landbouw en Milieu) en Adrieke van Herk (Kennistransferpunt Verdroging en GGOR)
Foto's: Rob Hoekstra

Extra uitgave

In september komt een extra nummer van H_2O uit, geheel in het Engels en in het teken van membraanbioreactoren. In deze uitgave, die wereldwijd verspreid wordt in een oplage van 15.000 exemplaren, kunt u een zo compleet mogelijk overzicht verwachten van de ontwikkelingen op het gebied van toepassing van de MBR-technologie voor de huishoudelijke afvalwaterzuivering, hier en elders in de wereld. Zowel de Nederlandse waterbeheerders, de onderzoekers, adviesbureau's, universiteiten als betrokken Nederlandse en buitenlandse bedrijven en fabrikanten komen in deze speciale uitgave aan het woord.
Als u wilt adverteren in dit nummer, kunt u contact opnemen met (010) 427 41 63. ¶